

Autoportrét nelidského / Autoportrait of the Nonhuman

Jméno a příjmení doktorandky: MgA. Barbora Trnková

Školitel: prof. Akad. soch. Tomáš Ruller

Fakulta výtvarných umění, Vysoké učení technické v Brně, 2023

Barbora Trnková v disertační práci *Autoportrét nelidského* popisuje, teoreticky rámuje a tvořivě interpretuje vybrané umělecko-výzkumné, kurátorské a publikační projekty, kterým se během svého doktorského studia věnovala (ať už samostatně nebo ve spolupráci). Jejich společným jmenovatelem je zájem o ne-lidská jsoucna, kategorii Jiného a technické obrazy jako výsledky zrcadlení člověka ve stroji a strojového v člověku, přičemž její přístup je situován v pozicích techno-feministické kritiky (subverzního glitch feminismu) patriarchálního řádu (metaprogramu), zdvojeného v binární logice digitálu.

Témata, jichž se autorka v práci dotýká, reprezentuje výčet klíčových slov:

„*Umělá inteligence, Syntetická fotografie, Aparát, Nelidské, Jiné, Nefilozofie, Metafora kyborga, Glitch feminismus, Erotické, Pornografické, Umělecký výzkum, Trophy girl, Přeživší, Tabu.*“ (s. 4)

Popis konceptuálních východisek v práci uvedených projektů se pro Barboru Trnkovou stal odrazovým můstkem k tomu, aby se ponořila do proudů, vírů, hlubin, přílivů a odlivů, vlnek a vlnobití myšlenek (svých i druhých). V této neklidné hře-tanci-zápasu, jež se na stránkách odevzdaného textu odehrává, se občas vynořují náznaky tušených traumat vepsaných do těla: tuším je mezi řádky, v poetickém náznaku (Prolog) i kafkaovsky věčně popisovaných zkušenostech ženské existence.

Autorka situuje svůj výzkumný projekt v pozici Jiného, bytosti chycené v pasti zvnitřněného patriarchálního řádu kontroly (internalised male gaze), která hledá únikové cesty z bludiště dvojnásobných imperativů, pohledů a gest 'velkých mistrů', jimiž je formována (*Trophy girl*). Tento obraz-ideál však jen maskuje a skrývá podstatu ženství, její jinakost (stejně jako otroků, sluhů, robotů, strojů), s nimiž se autorka identifikuje („ladí se na ně“). Tyto entity bez jádra či esence (jako cibule) jsou hybridní stvoření, jejichž vymanění se z patriarchální mřížky jazyka a decentralizovaného systému automatizované kontroly je jen prvním krokem k jejich uskutečnění se.

Struktura disertačního spisu

Disertační práce je strukturovaná do logicky řazených kapitol a podkapitol:

Autorka nejdříve (ÚVOD) definuje svoji výzkumnou pozici (situovaný výzkum, Rosi Bradiotti), z níž bude k řešeným problémům přistupovat, následně seznamuje čtenáře s různými pojetími **nelidského**, jako pojmu (pozice), umožňujícího atakovat patriarchální řád humanismu. Důraz při tom klade na koncepty nelidského, v nichž je integrována kritika z feministických pozic, a v nichž technika hraje významnou roli katalyzátoru emancipace a povstávání Jiného.

Následně (EXPLIKACE PRAKTICKÉHO VÝZKUMU) se zaměřuje na zasazení vybraných uměleckých a kurátorských projektů do kontextu odborného diskurzu a vlastního výzkumu **nelidského** s využitím různých aparátů a různých výzkumných metod. Jejich přínos i slabé stránky je schopná popisovat

s vysokou mírou citlivosti k detailu, v němž se často skrývá háček, který relativizuje univerzální platnost jakéhokoli tvrzení či metody, čímž současně legitimizuje střídání různých metod a postupů v předložené práci.

ZÁVĚR má podobu 17. tezí, které by stejně tak mohly stát na začátku práce. Téma se totiž před námi neodvíjí jako nit příběhu, který má začátek a konec, ale spíš se různě natáčí jako křišťál, jehož plošky a hrany autorka osahává a vystavuje slunečním paprskům, aby pronikla ke skrytým zákoutím psyché a k molekulám těla.

Zvláštní pozornost přitom zasluhuje text nazvaný PROLOG, který (záměrně?) není zahrnut do Obsahu disertace. Jedná se o klíč k pochopení autorčiny 'pozice' v podobě poetické fikce, v níž vyjádřila téma disertační práce s vysokou mírou sugestivity, umělecké invence a se schopností evokovat obrazy s pomocí slov. Hned v úvodu se jí tak podařil subverzní trik, jímž se vymkla z binárního řádu jazyka i digitálu a nastolila nový řád „*kteřý předpokládá rozvoj zanedbávaného citění a má kvality vizuálního umění, protože zásadně mění způsob, jak se díváme na svět a sebe sama.*“ (s. 87). Toto gesto definovalo mojí čtenářkou zkušenost, neboť jeho dozvuky, jako spodní proud, mě provázely celým textem.

Stávání se a povstávání

Autorka disertaci přirovnala k mapě (s. 82). Jedná se o mapu teritoria vnitřního světa – světa ženy-umělkyně kriticky zkoumající technická média a obrazy lidí, které vznikají zrcadlením v čočce fotoaparátu, která je proměňuje v tekuté syntetické obrazy, jež jsou dány v plen nekonečné transformaci a transmutaci binárních řádů jazyka a digitálu.

Za klíčové pojmy pro pochopení autorčiny pozice považuji složeninu 'kyborg', performativní slovo 'stávání se' (Deleuze, Gilles; Quattari, Félix) a transformativní 'povstávání' (Kateřiny Koložové a Francoise Laruelle). Tyto pojmy byly stvořené v rámci poststrukturalistického, respektive posthumanistického diskurzu, v laboratorních podmínkách akademického světa, v nichž byl jazyk emancipován a postaven na stejnou úroveň s řádem přírody a řádem kultury (Bruno Latour). Jedná se o zavedené pojmy intelektuálních debat, které ovšem Latour považoval za důležité, ale jen dočasně funkční, předvoj nástupu hybridů, stvoření ani přírodních ani kulturních, jejichž existenci sice přiznáváme, ale stále nejsme schopni je myslet, tedy vetkat zkušenost hybridů do jazyka, v němž se uskutečňuje naše myšlení. Tato hybridní jsoucna, tyto mutanti: 'žena-aparát', 'žena-stroj', 'subjekt-objekt' touhy, 'věc-bytost' – ilustrují autorčin výklad v podobě obrazové složky a představují další argumentační linii práce.

Práci považuji, mimo jiné, za kritiku řádu jazyka (logu). Zálibu postmoderních filozofů ve vynalézání novotvarů, které měly být schopny přestrukturovat naši zkušenost světa, autorka v disertačním spisu opakovaně usvědčuje z falešných iluzí. Činí tak konfrontací s osobní, niternou, tělesnou zkušeností Jiného (ženského bytí), informovanou traumaty vepsanými do těla (objektivizovaného, traumatizovaného těla, těla podléhajícího zvnitřněné kontrole mužského pohledu) a praktickou zkušeností formovanou soustavnou prací s digitálními (binárními) médii, kterou vyjadřuje pojem 'ladění se' (Timothy Morton) na nelidské strojové organismy.

Zhodnocení

Předložený disertační spis je něčím mnohem víc než akademickým traktátem. Je to záznam zápasu o vyjádření zkušenosti 'stávání se' nelidským, či dokonce 'povstávání' z popela identity jiného do nového, nepojmenovaného, svobodného bytí.

Sama autorka tento zápas skvěle vyjádřila podobenstvím o krájení cibule (s. 82):

„Přestože výsledek může vypadat jednoduše, jde o proces povstávání nelidského v nás, který je umožněn jedině aktivním potlačováním lidského. Přijímání nelidské perspektivy je tedy proces podobný loupání cibule, postupné odjímání jednotlivých vrstev, v němž nelze přeskačovat. Dokud nejsou sejmuty první vrstvy cibule a necítíme pálení v očích, které nás nutí je prožít tělesně, a tedy také emocionálně, následnými kvantovými skoky mezi vrstvami přicházíme o informace a jejich transformační potenciál. Obraz cibule však nedělejme o celku. Cibule představuje návrh na první krok. Co je pod první slupkou však již bude mít zcela jiné uspořádání, než má metafora cibule. Již na prvním stupínku se změníme my, změní se celá místnost, protečeme skříň, podřízne se větev, vyvrátíme se hrdlem záblesků hemžení podél linie ticha.“

Aktuálnost, postup a cíle

Disertační práce je nepochybně vysoce aktuální a potřebná. Zvolený postup byl adekvátní, jasně pojmenovaný a zdůvodněný. Stanovené cíle byly naplněny s vysokou mírou intelektuálního přínosu k současné debatě o posthumanismu a techno-feminismu.

Význam pro praxi a rozvoj oboru

Autorská, kurátorská a teoretická tvorba Barbory Trnkové je významným přínosem pro rozvoj kritické reflexe digitálních a síťových médií uměleckými prostředky u nás i v širším kulturním kontextu. Umělkyně patří mezi přední reprezentantky současné generace tvůrců zaměřujících se na digitální umění. Její díla budí zaslouženou pozornost díky schopnosti kriticky reflektovat nejaktuálnější podněty, jako je například boom umělé inteligence,

Formální úprava a jazyková úroveň práce

Písemný projev Barbory Trnkové je kultivovaný, prozrazující sečtělost v postmoderní a post-humanistické filozofii. Argumentace je komplexní, složitá a často osobní, což dodává spisu na autenticitě, kterou umělecký výzkum jako zvolená metoda, do jisté míry předpokládá.

Struktura práce odpovídá pravidlům akademického psaní. Škoda jen častějšího výskytu překlepů a nejednotného zapisování bibliografických záznamů citovaných zdrojů. Celkově však konstatuji, že disertační práce splňuje nároky kladené na odborný text. Předložený spis je důkazem, že autorka je schopná a připravená vykonávat samostatnou činnost v oblasti uměleckého výzkumu, teoretické, kurátorské a jiné tvůrčí činnosti v oboru výtvarných umění.

§ 47 odst. 4 zákona

Disertační práce splňuje podmínky uvedené v § 47 odst. 4 zákona.

Formule

Autorka prokázala originální tvůrčí schopnosti na poli uměleckého výzkumu a předložený text splňuje požadavky standardně kladené na kvalifikační práce v daném oboru. Proto, na základě předložené disertační práce, v případě její úspěšné obhajoby, doporučuji udělení akademického titulu Ph.D.